

Kui siit pilvepiirilt minevikku vaatan

Teel Eesti iseseisvuse saavutamiseni 1918. a. ja järgneval Eesti Vabariigi aastail täitsid mitmed Võrumaa mehed ja naised silmapaistvat osa. Meie tänane pilguheit siit pilvepiiri-mailt on suunatud ühte kitsamasse, aga huvitavasse minevikku lõiku.

Pürgimised emakeelse hariduse poole XIX sajandil tuginesid mitmelgi juhul Võrumaa meestele. Pilku köidab seejuures eriti Rõuge kant. Kui küsida, kes kirjutas esimese eestikeelse kooliraamatu, mis tõusis kõrgemale aabstast, siis tuleb vastata, et seda regi Vastseliinas ja Rõuges kirikuõpetaja ametit pidanud Georg Gottfried Marburg (1755—1835). Ta pakkus oma 1805. aastal ilmunud raamatus „Weikeine Opetususe ning Lugemisse Ramat“ huvitavaid teadmisi nii koolilastele kui ka nende vanematele.

Raamat sisaldab ka esimese eestikeelse küllalt täieliku aritmeetika-õpetuse.

1806. aastal ilmus esimene eestikeelne matemaatika raamat. Selle autor Peter Hinrik Frey (1757—1833) sündis Erastvere mõisas. Autor on esitanud mõningaid õpetamise käigus ette tulevate sündmuste kirjeldusi. Näiteks: „Üks ja teine laps hakkas tukkuma. — Küllap aeg läab Teile iggawaks (ülles koolmeister, neid hüdes). Ehk lustite muud teggo, mis Teile parremaks aiawiiteks on, kui se, mis Teil praego? — Lahke sanna peale ärkasid nemmad ülles nink andeks palludes ütlesid nemmad: „Armas koolmeister, nüüd võttis unni kül võimust meie peäle, agga kül meie tedda jälle ärra woidamme. Olge meheks, nink andke meilegi monned Eksemplid.“

Selle raamatu ülesannetest saab üht-teist huvitavat teavetki. Näiteks: „Europa-male, kus on ka meie Ma ossa, tulid 1586 aastal ned essimessed kartohwld. Kauaks se on?“. Või „1555 aastal olli essimenne weski nähha, wannaks sesinnane kunstlik nink tarvilinne assi on?“.

Möödunud sajandi algul pidid aga koolipoisid ka sellise ülesande lahendamisega toime tulema: „Pilla Mats olli 4/9 omma ello aiaist kõrtside sees lakkunud, 2/9 olli temma ärra magganud, 1/9 olli temma tüddrukud kiusamas, ning 2/9 omma ello aiaist mu tühja takka aiamas. Pilla Mats elas 36 aastat siin ilmas, paljuks omma ello aiaist olli ta öieti pruukinud?“

Kui G. G. Marburg arvatavasti puhkab siin Võrumaa mullas, siis P. H. Frey viimset puhkepaika austavad Saaremaal peamiselt sealsed matemaatikaõpetajad.

Möödunud sajandi seitsmekümnendatel aastatel, nn. ärkamisajal tõusid pjedestaalile mõnedki Võrumaal töötanud mehed. Tõsi, ei Jakob Hurt ega Johann Woldemar Jannsen ega Carl Robert Jakobson, ärkamisaja liidrid, ei olnud Lõuna-Eestiga oluliselt seotud. J. Hurt oli küll mõnda aega Otepääl kirikuõpetajaks ning C. R. Jakobson õppis Valgas Cimse seminaris. Küll aga nende liidrite vaimne isa Friedrich Reinhold Kreutzwald oli kaua aega Võru tohter ning viimaselt sai õhutust „Eesti asja“ ajamiseks ka 1868. a. Tarvastust Rõugesse teiseks kihelkonnakooliõpetajaks saabunud Juhan Kurrik. Ta rajas Rõugesse Eesti Aleksandrikooli abikomitee ja oli selle esimeheks. Tema tegevusaeg Rõuges piirdus 5 aastaga. Selle aja jookul mattis aga tema pea kõik seal kan-

dis surnud inimesed ning õpetas Rõuge koolipoistele aritmeetika tarkusi. Hiljem Tartu vallakooliõpetajate seminari õpetajana seadis ta kokku aritmeetikaraamatud „Laste arwuwald“ I–III ja esimesed eestikeelsed algebraraamatud „Arwuwald“ I–II.

Käesoleva aasta 19. septembril korraldati Tartus Juhan Kurriku mälestuspäev, mille initsiaatoriteks olid koolimatemaatikud. J. Kurrikul oli 7 last. Mälestuspäeva raames toimus kolme tema välismaal surnud lapse tuhastaatud põrmu ümbermatmine samale hauaplatsile, kus enne puhkas J. Kurrik, tema abikaasa ja kaks last. Kohal olid mitmed välismaalt saabunud kui ka Eestis elavad J. Kurriku järeltulijad. Selle mälestuspäevaga märgiti 70 aasta möödumist J. Kurriku surmast.

Juhan Kurriku enese mälestusi vahendas eelmisel aastal ka ajaleht „Viruskundra“.

Eesti ärkamisaja juhtivateks organiteks olid Eesti Kirjameeste Selts ja Eesti Aleksandrikooli Peakomitee. Juhan Kurrik kuulus neisse mõlemasse juhtiva isikuna. Sinna kuulus teinegi Rõugega seotud mees Rudolf Gottfried Kallas (1851—1912), kes samuti, kui kõik siinnimetatud mehed, jätis oma jälje eestikeelses matemaatikaõpetusse oma kooliraamatutega. Tema raamatud „Mõistlik rehkendaja“ ja „Mõistliku rehkendaja tarvilisemad õpetused“ on esimesed eestikeelsed aritmeetika õpetamise meetoodika raamatud. Tema „12 1/2 toopi pähkleid virgemaile rehkendajatele meelejahu-tuseks ära närida“ oli aga esimene nuputamisülesannete kogu. R. G. Kallas oli Rõuges kirikuõpetajaks möödunud sajandi lõpul ca 15 aastat. Tema kooliraamatuite jagati tunnustust Tartu Põllumajanduse Näitusel kuldaurahaga ning tema meloodilistele tõekspidamistele isegi Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna poolt kuldmedaliga. Teda kutsus Eesti Üliõpilaste Selts Otepääl kirjusse õnnistama esimest sini-must-valget lippu ning temale jäeti ka Kreutzwaldi matmise au.

Nii J. Kurrik kui ka R. G. Kallas on maetud Tartu Raadi kalmistule. R. G. Kallase hauale püstitati ka võrulaste toetusel 1989. aastal mälestusmärk.

Võrumaal on pärit mitmed tunnustatud pärimatemaatikud. Tuntuim neist on üks esimesi eestlasi-matemaatikaprofessoreid Gerhard Rägo (1892—1968). Pindi mõisa viinapruuli perekonnas sündinud poisist sai kahekümnendatel aastatel eestikeelse matemaatikaõpetuse kindlustaja ja arendaja nii algkoolis, keskkoolis kui ka ülikoolis. Tema mälestuseks püstitati 1977. a. endise Pindi mõisa viinaköögi lähedele mälestuskivi. Käesoleva aasta 5. detsembril möödub 100 aastat G. Rägo sünnist. Igal aastal toimuvad meie vabariigi matemaatikaõpetajate päevad. Käesoleval aastal toimuvad need 2.—4. oktoobri Võrus ja Parksepa ning G. Rägots mälestatakse kontsert-jumalateenistusega Pindi kirikus, meenutustega tema mälestuskivi juures ning nende päevade üks istung Parksepa koolimajas on pühendatud samuti Gerhard Rägole. G. Rägo puhkepaik on samal kalmistul, kus J. Kurriku ja R. G. Kallase omagi.

Võrumaal Nursis on sündinud Villem Nano (1893—1965), kellest sai

samuti tuntud matemaatik. Vaatamata enesetäiendamisele Lääne-Euroopa ülikoolides ei jätkunud tal hoogu matemaatikaprofessori nimetuseni jõudmiseks, kuid matemaatikaõpetajana, koolijuhina ja matemaatikaraamatute autorina sai ta vägagi tuntuks. Tema mälestuse austamine jääb pärnakate hoolde, sest seal on tema legendaarsust säilinud veel tänaseni. Maetud on ta aga Tallinna Metsakalmistule.

Võrumaa ja Võru linn on aga jõudu andnud veel mõneleki püüdlikule mehele ja naisele silmapaistvate matemaatikaõpetajate hulka jõudmiseks. Töötas ju Võrus kahekümnendatel aastatel seminar, mida juhatas Johannes Käis (1885—1950). Selle harjutuskooli juhatajaks oli Anette Budkovsky ning matemaatikaõpetajateks Ervin Limberg (hiljem Arvo Lehis (1899—1973) ja A. Greenberg. Kõik nad on jätnud trükitähtselt jäljed meie koolimatemaatika ajalukku. Käesoleval aastal tähistati Tallinna Tehnikaülikoolis Viktor Pääsi (1892—1956) 100. sünniaastapäeva. V. Pääs oli üks tehnilise hariduse rajajaid Eestis, kuid ta jättis meie hariduslukkude oma sügava jälje Prantsuse Lütseumi direktorina ning matemaatikaõpikute autorina. Temagi töomehetele on läinud läbi Võru. Tartu Opetajate Instituudis oli matemaatikakateedri juhatajaks August Kasvand (1890—1980). Tema on osalenud mitmetes matemaatikaõpikuid koostanud autorite kollektiivides. Tema sünnikoht on Erastvere lähedal, tema koolipoisitee kulges Võru tänavail ja tema õpetamisel on Võru lapsed matemaatikatarkusi omandanud.

Võrumaa tänastest matemaatikuteist on kogu vabariigi matemaatikaõpetajatele ja meie noorusele tuntud Parksepa Keskkooli õpetaja Aavo Lind, eelkõige oma raamatute „Nupula“ kaudu. Ta on aga tuntud ka kui vabariigis matemaatika õpetamist suunavate komisjonide liige. Tema suhtumine matemaatika õpetaja töösse on mõneti erinev traditsioonilisest. Oma optimistliku meelelaadiga on ta nii Võrus, Tabiveres kui nüüd Parksepa demonstreerinud õpetaja töös peituvaid võimalusi õpilaste teadmiste ja oskuste intensiivsemaks väljaarendamiseks.

Võrusse matemaatikaõpetajate päevadele saabuvad kolleegid üle vabariigi ning nad avaldavad siinkohal tunnustust kõigile oma kolleegidele Võrumaal. Eraldi tahame aga tänada Kääpa Põhikooli õpetajat Jutta Kisan-dit, kes koos oma õpilastega on pidanud pühaks prof. G. Rägo mälestust. Nemad on korranud mälestuskivi ümbrust ning sisustanud koolis ka prof. G. Rägo mälestusnurga. Kaugemale tagasi vaadates avaldame tänu Kääpa kooli endisele direktorile Paul Vardjale ja Võru 1. Põhikooli õpetajale Viive Vaherile, kes olid mälestuskivi püstitajate esirinnas. Võrumaa matemaatikaõpetajate hingeks on aga pr. Sirje Hussar, kelle õul on lasunud algavate päevade organiseerimise ja korraldamise koorem. Temale kuulub meie eriline tänu!

Aitäh kõigile, kes päevade korraldamisele on kaasa aidanud.

Siia Eestimaa pilvepiirile saabujate nimel

OLAF PRINTS,
Tartu Ülikooli professor